

Grote Bickersstraat 74
1013 KS Amsterdam

Postbus 247
1000 AE Amsterdam

t 020 522 54 44
f 020 522 53 33
e info@tns-nipo.com
www.tns-nipo.com

Political & Social

Rapport

Economische effecten van het rookverbod in de horeca

Evaluatie van het eerste jaar 1 juli 2008 - 1 juli 2009

Sophie van Schieveen, Anna van Waveren en Maartje van Diepen

F5480 | 30 september 2009

Bestemd voor:

Ministerie van VWS
t.a.v. Dhr. R. Kuiten en Mw. T. Noorlander

Dit document is uitsluitend voor deze opdrachtgever opgesteld. Alle in het document vermelde gegevens zijn strikt vertrouwelijk. Publicatie en inzage aan derden, geheel of gedeeltelijk, is zonder schriftelijke toestemming van TNS NIPO beslist niet toegestaan.

© TNS NIPO | ISO 9001 | rapport nederlands.dot

Inhoud

	Inleiding	1
1	Samenvatting	3
2	Omzetveranderingen sinds invoering rookverbod	8
2.1	Handhaving rookverbod	13
2.2	Invoering rookbeleid	15
3	Omzetverandering versus verkoopoppervlakte	18
3.1	Cafés	18
3.2	Restaurants	21
4	Omzetverandering versus rookvoorziening	24
4.1	Totaal horeca	24
4.2	Cafés	26
4.2.1	Soort voorziening bij cafés	27
4.3	Restaurants	28
4.3.1	Soort voorziening bij restaurants	29
5	Omzetverandering versus aantal werknemers	30
5.1	Cafés	30
5.2	Restaurants	31
6	Houding ten aanzien van het rookverbod	32
7	Achtergrondkenmerken	36
8	Non-respons	38
	Bijlagen	
1	Onderzoeksverantwoording	

Inleiding

Dit document bevat de uitkomsten van twee onderzoeken naar de economische effecten van het rookverbod in de horeca. Voor het eerste onderzoek in december 2008 zijn 1.020 horecaondernemers ondervraagd. Voor het tweede onderzoek, in juli 2009 zijn 1.591 horecaondernemers ondervraagd.

De onderzoeken overlappen voor een groot deel, zodat de uitkomsten met elkaar te vergelijken zijn. De resultaten geven een beeld van de economische effecten in het eerste jaar van de rookvrije horeca, van 1 juli 2008 tot 1 juli 2009.

Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de omzetontwikkeling van horecagelegenheden. Onderzocht is in hoeverre de volgende achtergrondkenmerken van invloed zijn op de omzetontwikkeling:

- verkoopoppervlakte;
- het wel of niet hebben van een rookvoorziening;
- aantal werknemers in dienst.

De horecaondernemers zijn telefonisch ondervraagd. Het veldwerk in 2008 heeft plaatsgevonden van 3 t/m 10 december; in 2009 vond het veldwerk plaats van 30 juni t/m 13 juli. De onderzoeksverantwoording is opgenomen in de bijlage.

De horecagelegenheden behoren tot de volgende branches. De hotels en fastfoodbedrijven zijn in 2008 niet meegenomen in het onderzoek.

2008	2009
435 cafés	500 cafés
554 restaurants	450 restaurants
31 discotheken	20 discotheken
	300 hotels
	321 fastfoodbedrijven

Leeswijzer

De opbouw van elk van de paragrafen is als volgt: we beginnen steeds met de resultaten van 2009 voor het ‘totaal’ (alle sectoren gezamenlijk) en voor de afzonderlijke sectoren. Vervolgens vergelijken we de uitkomsten met die van 2008. Ook dit gebeurt voor het totaal en voor de afzonderlijke sectoren.

Om een goede vergelijking te kunnen maken hebben we twee ‘totalen’ weergegeven. Vergeleken met vorig jaar zijn er immers twee extra sectoren onderzocht. Deze ‘totalen’ zijn: *totaal 3 sectoren* (cafés, restaurants en discotheken) en *totaal 5 sectoren* (cafés, restaurants, discotheken, fastfoodbedrijven en hotels).

Significanties

Percentages die significant afwijken zijn **dikgedrukt**. Bij vergelijkingen tussen de sectoren gaat het om significante afwijkingen van de sectoren ten opzichte van het *totaal*. Bij de vergelijking met 2008 gaat het om significante afwijkingen ten opzichte van 2008 (voor totaal en per sector).

1 Samenvatting

Omzetveranderingen sinds invoering rookverbod

Omzetstijging bij een op zeven, omzetsdaling bij ruim de helft

Van alle horecageleggen geeft 15% aan dat de omzet is gestegen in de eerste zes maanden van 2009 ten opzichte van diezelfde maanden van 2008. Bij restaurants en discotheken ligt deze stijging iets lager en bij de fastfoodbedrijven en hotels hoger. Van alle horecageleggenheden meldt 53% een omzetsdaling. De discotheken geven met 85% het vaakst aan te maken te hebben met een omzetsdaling.

Omzet	Totaal	Cafés	Restaurants	Discotheken	Fastfood	Hotels
	2009	2009	2009	2009	2009	2009
<i>n=</i>	1.591	500	450	20	321	300
	%	%	%	%	%	%
Gestegen	15	15	12	10	18	16
Gedaald	53	54	59	85	43	55
Gelijk gebleven	22	21	19	-	28	20
Weet niet	10	9	11	5	11	9

Het percentage met een omzetstijging is ongeveer gelijk aan dat van vorig jaar (13% in 2008). Dat geldt ook voor het percentage geleggenheden met een omzetsdaling (55% in 2008).¹ Bij cafés is er een afname van het aantal bedrijven dat een omzetsdaling meldt, bij restaurants en discotheken is er juist een toename.

De omzetverandering is in gemiddeld 57% van de gevallen gebaseerd op een schatting, bij 43% op basis van accountantsgegevens (in 2008 was 62% een schatting).

Economische omstandigheden belangrijkste oorzaak omzetveranderingen

Over het algemeen worden 'spontaan' (de antwoordcategorieën worden niet opgelezen door de enquêteur) de economische omstandigheden als voornaamste reden genoemd voor de omzetverandering, daarna volgt het rookverbod. Alleen bij de cafés staat het rookverbod op de eerste plaats.

Ook geholpen (als de antwoordcategorieën worden opgelezen door de enquêteur) noemen alle sectoren de economische omstandigheden het meest, behalve de cafés waar het rookverbod nog *nét* iets vaker wordt genoemd. Cafés en discotheken noemen het rookverbod vaak vergeleken met de andere sectoren.

¹ Het gaat hier om cafés, restaurants en discotheken gezamenlijk omdat de andere sectoren (fastfoodbedrijven en hotels) in 2008 niet onderzocht zijn.

Handhaving rookverbod

Consequente handhaving door acht op de tien gelegenheden

Van de horecaondernemers zegt 81% het rookverbod *altijd* te handhaven in de gelegenheid. Dit percentage komt overeen met dat van 2008 (79%). De restaurants (88%) zeggen relatief vaak het rookverbod *altijd* te handhaven, de cafés (69%) minder vaak.

Horecagelegenheden zonder personeel handhaven het rookverbod minder consequent dan gemiddeld (71% versus 86%). Dit geldt ook voor gelegenheden waarvan de eigenaar/bedrijfsleider zelf rookt (75% versus 86%).

In de helft van de gelegenheden (49%) is het wel eens voorgekomen dat een bezoeker of meerdere bezoekers ondanks het rookverbod toch rookten. Cafés (64%), discotheken (80%) en hotels (63%) hebben hier aanzienlijk vaker mee te maken gehad dan de restaurants (24%) en de fastfoodbedrijven (44%). De meerderheid (66%) geeft aan het helemaal niet moeilijk te vinden om bezoekers daarop aan te spreken. Cafés hebben hier relatief veel moeite mee, terwijl de restaurants en de hotels er juist minder moeite mee hebben.

Aanwezigheid rookvoorziening maakt verschil bij cafés, maar niet bij restaurants

Gelegenheden zonder rookvoorziening handhaven het verbod over het algemeen net zo consequent als gemiddeld (80% versus 81%). Cafés met een rookvoorziening (binnen of buiten) handhaven het rookverbod consequenter dan cafés zonder een rookvoorziening. Bij de *restaurants* zien we geen verband tussen het wel of niet aanwezig zijn van een rookvoorziening en de handhaving van het rookverbod.

Oppervlakte maakt verschil bij cafés, niet bij restaurants

Cafés met een oppervlakte tussen de 35-49 vierkante meter zijn minder consequent dan gemiddeld in het handhaven van het rookverbod (50% handhaaft het verbod altijd). De cafés in de categorie 200-499 vierkante meter zijn juist wel consequent (80% handhaaft het verbod altijd). Bij de restaurants is er geen verband tussen de grootte van de gelegenheid en de handhaving van het rookverbod.

Omzetsijging gaat gepaard met consequentere handhaving

De gelegenheden die het rookverbod *altijd* handhaven rapporteren vaker een omzetsijging. De gelegenheden die het rookverbod *soms* handhaven rapporteren vaker een omzetsdaling.

Invoering rookbeleid: minder knelpunten en meer positieve gevolgen

In 2009 zijn de eerste zes maanden minder vaak knelpunten ervaren dan in de laatste maanden van 2008. Net als toen geven cafés en discotheken nog steeds vaker dan gemiddeld aan dat zij knelpunten hebben ervaren. Het percentage gelegenheden dat positieve gevolgen heeft ervaren is in alle sectoren gegroeid, behalve bij de discotheken.

De meest genoemde knelpunten zijn omzetsdaling (11%) en onbegrip (9%). Het meest genoemde positieve gevolg is 'luchtkwaliteit is verbeterd' (12%).

Omzetverandering versus verkoopoppervlakte

Cafés: afname omzetsdalingen bij < 199m²; toename omzetsdalingen bij > 199m²

De cafés met een oppervlakte tot en met 199m² rapporteren minder omzetsdalingen dan vorig jaar. De cafés met een oppervlakte groter dan 199m² rapporteren juist meer omzetsdalingen.

De invoering van het rookverbod wordt door de cafés in vergelijking tot vorig jaar veel minder vaak als oorzaak gezien van de omzetveranderingen (59% versus 78%). Wel lijken de kleinere cafés de invoering van het rookverbod nog wat vaker als oorzaak te zien dan de grotere cafés. De economische omstandigheden worden vergeleken met vorig jaar veel vaker genoemd, door bijna alle oppervlakte categorieën.

Restaurants: geen duidelijk verband tussen verkoopoppervlakte en omzetveranderingen

Net als vorig jaar is er bij de restaurants geen duidelijk verband te zien tussen de verkoopoppervlakte en de omzetverandering. Stijgingen en dalingen zijn in de gehele sector te zien. Ook in de mate van stijging en daling is geen verband te zien met de verkoopoppervlakte.

De invoering van het rookverbod wordt veel minder vaak als reden genoemd voor de omzetveranderingen in vergelijking tot vorig jaar (22% versus 41%). De economische omstandigheden daarentegen worden veel vaker als reden gegeven dan vorig jaar (71% versus 51%). Deze resultaten zijn binnen bijna alle verkoopoppervlaktes terug te vinden.

Omzetverandering versus rookvoorziening

Totaal horeca: minder omzetsstijgingen zonder rookvoorziening

In 2009 heeft 72% van alle horecagelegenheden een rookvoorziening voor haar klanten en 28% heeft dat niet. Beide groepen ervaren vergelijkbare omzetveranderingen; wel ervaren de gelegenheden zonder rookvoorziening minder vaak een omzetsstijging dan de horecagelegenheden met rookvoorziening (11% versus 17%).

Wanneer we alleen naar de cafés, restaurants en discotheken kijken, dan zien we allereerst dat het aantal horecagelegenheden dat een rookgelegenheid heeft is gestegen ten opzichte van vorig jaar (van 61% naar 74%). Ook hier zien we dat de gelegenheden mét rookvoorziening vaker een omzetsstijging ervaren dan de gelegenheden zonder (15% versus 10%). Vorig jaar was dat verschil minder groot (13% versus 12%).

Cafés: rookvoorziening maakt geen verschil

Het aantal cafés met een rookvoorziening is gestegen van 72% naar 85%. In 2009 heeft 85% van alle cafés een rookvoorziening voor haar klanten en 15% niet.

Bij de cafés is er geen verschil in omzetontwikkeling tussen gelegenheden met een rookvoorziening en gelegenheden zonder een rookvoorziening. We zien ook geen

duidelijk verband tussen het type rookvoorziening dat een café heeft en de omzetonwikkelingen.

Restaurants: iets minder omzetsijgingen bij geen rookvoorziening

Het aandeel restaurants met een rookvoorziening is gestegen in vergelijking met vorig jaar (61% versus 50%). In 2009 heeft 61% van alle restaurants een rookvoorziening voor haar klanten en 39% niet. Het percentage dat omzetsijgingen ervaart is bij restaurants zonder rookvoorziening iets lager dan gemiddeld (7% versus 12%). Verder zien we geen verschillen tussen beide groepen. Er is ook geen duidelijk verband tussen het type rookvoorziening dat een restaurant heeft en de omzetonwikkelingen.

Omzetverandering versus aantal werknemers

Cafés: geen duidelijk verband

Bij cafés zien we geen duidelijk verband tussen de omzetverandering in een café en het aantal werknemers. De cafés zonder werknemers hebben vaker te maken met een omzetsijging, maar dat geldt ook voor de cafés met 7-20 werknemers. Overigens hadden vorig jaar de cafés zonder werknemers juist minder vaak te maken met een omzetsijging.

Restaurants: meer omzetsijgingen voor grotere restaurants

Bij de restaurants zien we net als vorig jaar dat een groter restaurant (meer dan 7 werknemers) vaker een omzetsijging ervaart dan een kleiner restaurant (1-3 werknemers) (21% versus 11%).

Houding ten aanzien van het rookverbod

De houding ten aanzien van het rookverbod loopt uiteen, maar er zijn meer respondenten die een negatieve houding hebben (40%) dan een positieve houding (33%). Wanneer we de houding van cafés, restaurants en discotheken vergelijken met vorig jaar, dan zien we dat het aandeel respondenten met een negatieve houding is gedaald van 55% naar 46%.

Net als vorig jaar zijn de cafés en discotheken negatiever over het rookverbod dan de restaurants: 59% van de cafés en 75% van de discotheken is negatief over het rookverbod, versus 23% van de restaurants.

De houding ten aanzien van het rookverbod hangt verder samen met:

- *de handhaving van het verbod*: horecagelegenheden die positief zijn over het rookverbod, handhaven het verbod consequenter dan gelegenheden die er negatief zijn.
- *het aantal werknemers*: hoe meer werknemers in dienst, hoe positiever de houding ten aanzien van het rookverbod.
- *de aanwezigheid van een rookvoorziening*: gelegenheden met een rookvoorziening (met name cafés en restaurants) staan vaker negatief tegenover het rookverbod dan gelegenheden zonder rookvoorziening.
- Het rookgedrag van de ondernemer: wanneer ondernemers zelf roken zijn zij negatiever over het rookverbod.

Non-respons

Als we de respons afzetten tegen de non-respons per soort gelegenheid dan zien we bij de cafés, restaurants, fastfoodketens en hotels dat in het non-respons onderzoek significant minder vaak wordt geantwoord dat de omzet gedaald is. Daarentegen is het aantal gelegenheden dat het antwoord niet weet groter in de non-respons. Wellicht verklaart dit hogere percentage 'weet niet' (deels) het verschil tussen de percentages 'gedaald'.

Het zou kunnen dat de bereidheid tot medewerking groter is bij bedrijven met omzetsdalingen, omdat zij graag hun verhaal willen doen. Echter, het is moeilijk vast te stellen of er echt een verschil in omzetontwikkeling is tussen beide groepen, of dat de antwoorden van de non-respons anders uitvallen door de lagere bereidheid om mee te werken.

2 Omzetveranderingen sinds invoering rookverbod

De volgende tabel toont dat 15% van alle horecageleggen aangeeft dat de omzet is gestegen in de eerste zes maanden van 2009 ten opzichte van diezelfde maanden van 2008. Bij restaurants en discotheken ligt deze stijging wat lager en bij de fastfoodbedrijven en hotels hoger.

De discotheken geven met 85% het vaakst aan te maken te hebben met een omzetzaling.

1 | *Is uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar veranderd ten opzichte van diezelfde maanden in 2008? Zo ja, is deze gestegen of gedaald?*²

Omzet	Totaal	Cafés	Restaurants	Discotheken	Fastfood	Hotels
	2009	2009	2009	2009	2009	2009
<i>n=</i>	1.591	500	450	20	321	300
	%	%	%	%	%	%
Gestegen	15	15	12	10	18	16
Gedaald	53	54	59	85	43	55
Gelijk gebleven	22	21	19	-	28	20
Weet niet	10	9	11	5	11	9

Bron: TNS NIPO, 2009

Wanneer we kijken naar de cafés, restaurants en discotheken gezamenlijk, dan is het aantal bedrijven met een omzetstijging (14%) ongeveer gelijk aan dat van vorig jaar (13%). Bij cafés is er een afname van het aantal bedrijven dat een omzetzaling meldt, bij restaurants en discotheken is er juist een toename.

2 | *Is uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar veranderd ten opzichte van diezelfde maanden in 2008? Zo ja, is deze gestegen of gedaald?*

	Totaal	Totaal	Totaal	Cafés		Restaurants		Discotheken	
	3	3	5						
	sectoren	sectoren	sectoren	2008	2009	2008	2009	2008	2009
<i>n=</i>	1020	970	1591	435	500	554	450	31	20
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Gestegen	13	14	15	11	15	14	12	10	10
Gedaald	55	56	53	62	54	43	59	65	85
Gelijk gebleven	22	20	22	19	21	28	19	19	-

² In 2008 was de vraagstelling: is uw omzet in de maanden oktober en november van dit jaar veranderd ten opzichte van diezelfde maanden in 2007? Zo ja, is deze gestegen of gedaald?

De omzetverandering is in gemiddeld 57% van de gevallen gebaseerd op een schatting, bij 43% op basis van accountantsgegevens (in 2008 was 62% een schatting).

Het percentage dat een omzetstijging meldt van 15% of meer is kleiner dan het percentage dat een daling meldt van 15% of meer, behalve bij de sector hotels. De gerapporteerde daling spreidt zich van 0-5% tot meer dan 30%. De meerderheid valt in de categorieën 5-10% en 10-15%, behalve bij de discotheken.

3 | Hoeveel is de omzet gestegen of gedaald in de eerste zes maanden van dit jaar?³

Omzet	Totaal	Cafés	Restaurants	Discotheken	Fastfood	Hotels
	2009	2009	2009	2009	2009	2009
n=	234	75	53	2	57	47
	%	%	%	%	%	%
stijging > 30%	7	7	8	-	8	7
stijging 20-30%	9	5	11	-	10	21
stijging 15-20%	8	13	9	-	-	10
stijging 10-15%	22	25	17	-	20	19
stijging 5-10%	27	27	23	-	31	19
stijging 0-5%	17	13	17	100	19	15
weet niet	11	9	15	-	12	9
n=	859	271	265	17	140	166
	%	%	%	%	%	%
daling 0-5%	14	10	17	12	21	13
daling 5-10%	21	21	22	12	21	18
daling 10-15%	16	15	17	12	15	24
daling 15-20%	13	14	14	18	11	14
daling 20-30%	12	12	11	35	13	10
daling > 30%	12	17	10	6	8	8
weet niet	11	12	9	6	12	14

Bron: TNS NIPO, 2009

³ In 2008 was de vraagstelling: hoeveel is de omzet gestegen of gedaald in de maanden oktober en november?

Wanneer we naar de drie sectoren (cafés, restaurants en discotheken) kijken in vergelijking tot vorig jaar, dan zien we dat het aantal omzetzakningen van 20% of meer met name bij de cafés afgenomen is. De toename van het aantal restaurants dat een omzetzakning meldt, zit vooral in de categorieën tot 20%.

---

4 | Hoeveel is de omzet gestegen of gedaald in de eerste zes maanden van dit jaar?

	Totaal 3 sectoren		Totaal 5 sectoren	Cafés		Restaurants		Discotheken	
	2008	2009	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
<i>n</i> =	132	130	234	49	75	80	53	3	2
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
stijging > 30%	4	7	7	4	7	4	8	33	-
stijging 20-30%	9	7	9	8	5	11	11	-	-
stijging 15-20%	11	12	8	10	13	11	9	-	-
stijging 10-15%	23	22	22	27	25	17	17	33	-
stijging 5-10%	30	25	27	30	27	30	23	33	-
stijging 0-5%	12	15	17	12	13	12	17	-	100
weet niet	11	11	11	8	9	14	15	-	-
<i>n</i> =	529	553	859	270	271	239	265	20	17
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
daling 0-5%	11	13	14	8	10	16	17	15	12
daling 5-10%	14	22	21	12	21	21	22		12
daling 10-15%	16	16	16	17	15	13	17	15	12
daling 15-20%	14	14	13	14	14	13	14	15	18
daling 20-30%	17	12	12	20	12	12	11	30	35
daling > 30%	17	14	12	19	17	12	10	25	6
weet niet	11	11	11	10	12	13	9	-	6

Bron: TNS NIPO, 2009

Over het algemeen worden 'spontaan' (de antwoordcategorieën worden niet opgelezen door de enquêteur) de economische omstandigheden als voornaamste reden genoemd voor de omzetverandering, daarna volgt het rookverbod. Alleen bij de cafés staat het rookverbod op de eerste plaats.

---

5 | Wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet (spontaan genoemd)?

Wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar? (spontaan; 2009)						
	Totaal	Café	Restaurant	Discotheek	Fastfood	Hotel
	2009	2009	2009	2009	2009	2009
Steekproefomvang n=	1093	346	318	19	197	213
Economische omstandigheden	59	51	71	63	59	66
Invoering rookverbod	37	59	22	63	23	13
Weersomstandigheden	6	6	6	-	7	3
Een combinatie van factoren	4	5	4	11	4	4
Hogere prijzen	4	5	2	5	6	2
Geen vakantieperiode (minder toerisme)	2	1	3	-	1	2
Vakantieperiode (meer toerisme)	1	1	1	-	1	1
Weet niet	4	2	6	-	7	3

2008: wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar? (spontaan; vergelijking met 2008)⁴									
	Totaal 3 sectoren	Totaal 3 sectoren	Totaal 5 sectoren	Café		Restaurant		Discotheek	
	2008	2009	2009	08	09	08	09	08	09
Steekproefomvang n=	661	683	1093	319	346	319	318	23	19
Economische omstandigheden	40	58	59	34	51	51	71	52	63
Invoering rookverbod	66	45	37	78	59	41	22	74	63
Weersomstandigheden	6	6	6	8	6	2	6	0	-
Hogere prijzen	3	4	4	3	5	3	4	0	11
Een combinatie van factoren	2	5	4	2	5	3	2	4	5
Geen vakantieperiode (minder toerisme)	0	2	2	1	1	2	3	0	-
Vakantieperiode (meer toerisme)	1	1	1	0	1	1	1	0	-
Weet niet	6	4	4	4	2	10	6	9	-

Basis: respondenten die aangeven dat de omzet veranderd is

Bron: TNS NIPO, 2009

---

⁴ In 2008 was de vraagstelling: wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in omzet in oktober en november?

Ook geholpen (als de antwoordcategorieën worden opgelezen door de enquêteur) noemen alle sectoren de economische omstandigheden het meest, behalve de cafés waar het rookverbod nog nét iets vaker wordt genoemd.

Cafés en discotheeken noemen het rookverbod vaker dan gemiddeld.

6 | Wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet?(geholpen: antwoordcategorieën zijn opgelezen)

Wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar? (geholpen; 2009)						
	Totaal	Café	Restaurant	Discotheek	Fastfood	Hotel
Steekproefomvang n=	1093	346	318	19	197	213
Economische omstandigheden	77	69	86	90	80	82
Invoering rookverbod	53	71	48	79	38	23
Weersomstandigheden	28	27	30	11	34	20
Hogere prijzen	19	20	15	11	23	12
Een combinatie van factoren	17	18	17	32	15	22
Geen vakantieperiode (minder toerisme)	15	11	19	-	19	18
Vakantieperiode (meer toerisme)	5	5	4	-	7	4
Weet niet	30	31	28	21	31	25

Wat zijn volgens u de oorzaken van de verandering in uw omzet in de eerste zes maanden van dit jaar? (geholpen; vergelijking met 2008) ⁵									
	Totaal 3 sectoren	Totaal 3 sectoren	Totaal 5 sectoren	Café		Restaurant		Discotheek	
	2008	2009	2009	08	09	08	09	08	09
Steekproefomvang n=	661	683	1091	319	346	319	318	23	19
Economische omstandigheden	64	76	77	40	69	51	86	52	90
Invoering rookverbod	75	62	53	66	71	41	48	74	79
Weersomstandigheden	24	27	28	6	27	2	30	-	11
Hogere prijzen	17	18	19	3	20	3	15	-	11
Een combinatie van factoren	18	18	17	2	18	3	17	4	32
Geen vakantieperiode (minder toerisme)	10	14	15	1	11	2	19	-	-
Vakantieperiode (meer toerisme)	3	4	5	-	5	1	4	-	-
Weet niet	19	30	30	6	31	10	28	9	21

Basis: respondenten die aangeven dat de omzet veranderd is

Bron: TNS NIPO, 2009

⁵ In 2008 was de vraagstelling: wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in omzet in oktober en november?

2.1 Handhaving rookverbod

Van de horecaondernemers zegt 81% het rookverbod *altijd* te handhaven in de gelegenheid. 8% handhaaft het verbod *meestal*, 5% doet dat *soms* en 6% doet dat *nooit*. Deze percentages komen overeen met die uit 2008 (resp. 79, 10, 6 en 5%). De restaurants (88%) zeggen vaker dan de cafés (69%) het rookverbod *altijd* te handhaven.

Horecagelegenheden zonder personeel handhaven het rookverbod significant minder vaak *altijd* dan gemiddeld (71% versus 86%). Gelegenheden waarvan de eigenaar/bedrijfsleider zelf rookt handhaven het rookverbod minder consequent dan wanneer deze persoon niet rookt (75% versus 86%).

In de helft van de gelegenheden (49%) is het wel eens voorgekomen dat een bezoeker of meerdere bezoekers ondanks het rookverbod toch rookten. Cafés (64%), discotheken (80%) en hotels (63%) hebben hier aanzienlijk vaker mee te maken gehad dan de restaurants (24%) en de fastfoodbedrijven (44%).

De meerderheid (66%) geeft aan het helemaal niet moeilijk te vinden om bezoekers daarop aan te spreken, 17% vindt dit een beetje moeilijk en nog eens 17% vindt dit heel erg moeilijk. Vooral de cafés zeggen dit heel erg moeilijk te vinden (22%), terwijl de restaurants en de hotels er juist minder moeite mee hebben (respectievelijk 9% en 6% 'heel erg moeilijk').

Handhaving en rookvoorziening

Gelegenheden zonder rookvoorziening handhaven het verbod net zo vaak *altijd* als gemiddeld (80% versus 81%). We zien wel verschillen tussen de soorten rookvoorzieningen. Zo handhaven gelegenheden met een rookruimte of rookkamer binnen het rookverbod minder vaak *altijd* dan gemiddeld (70% versus 81%). Dit geldt in nog sterkere mate voor gelegenheden die aangeven een 'ander soort rookvoorziening binnen' te hebben (34% versus 81% gemiddeld). Het rookverbod wordt daarentegen vaker dan gemiddeld *altijd* gehandhaafd door gelegenheden met een terras buiten (met verwarming of zonder verwarming (85% en 84%). Gelegenheden met een 'ander soort voorziening buiten' handhaven het rookverbod het vaakst *altijd* (91%)⁶.

Cafés met een rookvoorziening (binnen of buiten) handhaven het rookverbod vaker dan cafés zonder een rookvoorziening. Bij de restaurants heeft het wel of niet aanwezig zijn van een rookvoorziening geen invloed op de handhaving.

Handhaving en oppervlakte

Cafés met een oppervlakte tussen de 35-49 vierkante meter zijn minder consequent dan gemiddeld in het handhaven van het rookverbod (50% handhaaft het verbod altijd). De cafés in de categorie 200-499 vierkante meter zijn juist wel consequent (80% handhaaft het verbod altijd). Bij de restaurants heeft de grootte geen significante invloed op de handhaving van het rookverbod.

---

⁶ Dit kan zijn op straat, op de stoep, onder de luifel, etc

Handhaving en omzetveranderingen

De gelegenheden die het rookverbod *altijd* handhaven rapporteren vaker een omzetsijging (16% ten opzichte van 15% gemiddeld) en minder vaak een daling (51% versus 53% gemiddeld). De gelegenheden die het rookverbod *soms* handhaven rapporteren vaker een omzetsdaling (72% ten opzichte van 53% gemiddeld).

Wanneer we kijken naar de drie sectoren dan zien we ook hier dat de gelegenheden die het rookverbod *altijd* handhaven het minste last ervaren in de omzetveranderingen. Echter ook de groep die het rookverbod *nooit* handhaaft registreert minder vaak een omzetsdaling (gelijk aan vorig jaar).

---

7 | Omzetontwikkeling en mate waarin rookverbod gehandhaafd wordt

---

	Totaal	Altijd	Meestal	Soms	Nooit
<i>jaar</i>	09	09	09	09	09
<i>n=</i>	1591	1309	129	73	80
Gestegen	15	16	9	12	12
Gedaald	53	51	58	72	57
Gelijk gebleven	22	23	20	8	25
Weet niet	10	10	12	8	6

	Totaal 3 sectoren	Totaal 3 sectoren	Totaal 5 sectoren	Altijd (79%)	Altijd (78%)	Meestal (10%)	Meestal (9%)	Soms (6%)	Soms (6%)	Nooit (5%)	Nooit (7%)
<i>n=</i>	08	09	09	08	09	08	09	08	09	08	09
	1.020	970	1591	828	759	91	89	57	54	44	68
Gestegen	13	14	15	14	15	7	7	7	7	14	11
Gedaald	55	56	53	52	54	68	61	77	81	53	55
Gelijk gebleven	22	20	22	23	20	16	21	15	9	22	26
Weet niet	10	10	10	11	10	9	11	1	4	12	7

Basis: alle respondenten

Bron: TNS NIPO, 2009

2.2 Invoering rookbeleid

Knelpunten en positieve gevolgen

In 2009 zijn de eerste zes maanden minder vaak knelpunten ervaren dan in de laatste maanden van 2008. Net als toen geven cafés en discotheken nog steeds vaker dan gemiddeld aan dat zij knelpunten hebben ervaren. Het percentage gelegenheden dat positieve gevolgen heeft ervaren is in alle sectoren gegroeid, behalve bij de discotheken.

8 | Heeft u sinds 1 januari 2009 knelpunten/positieve gevolgen in uw gelegenheid ervaren bij de invoering van het rookverbod?⁷

	Totaal	Cafés	Restaurants	Discotheken	Fastfood	Hotels
jaar	2009	2009	2009	2009	2009	2009
n=	1.591	500	450	20	321	300
	%	%	%	%	%	%
Knelpunten	31	47	20	65	18	24
Geen knelpunten	69	53	80	35	82	76
Positieve gevolgen	42	32	54	20	46	51
Geen positieve gevolgen	58	69	46	80	55	49

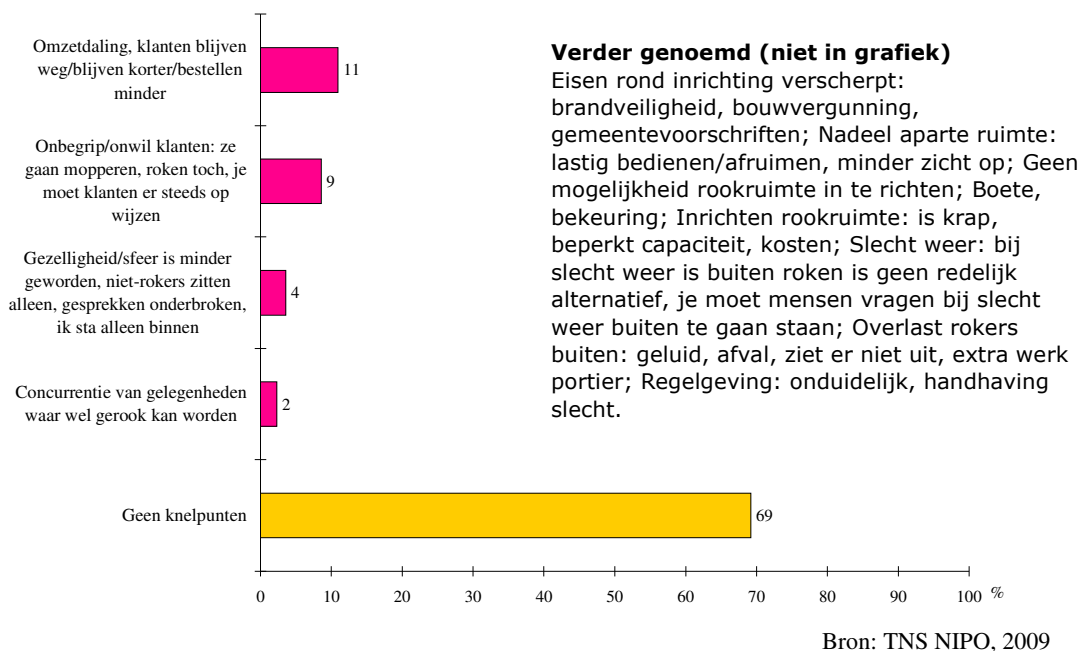
	Totaal 3 sectoren	Totaal 3 sectoren	Totaal 5 sectoren	Cafés		Restaurants		Discotheken	
jaar	08	09	09	08	09	08	09	08	09
n=	1.020	970	1.591	435	500	554	450	31	20
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Knelpunten	58	37	31	73	47	33	20	74	65
Geen knelpunten	42	63	69	27	53	67	80	26	35
Positieve gevolgen	35	39	42	28	32	47	54	32	20
Geen positieve gevolgen	65	61	58	72	69	53	46	68	80

Basis: alle respondenten

⁷ In 2008 was de vraagstelling: ervaart u knelpunten/positieve gevolgen van de invoering van het rookverbod?

De meest genoemde knelpunten zijn omzetzdaling (11%) en onbegrip (9%).

9 | Heeft u knelpunten ervaren? Zo ja, wat voor knelpunten? (n=1.591; genoemd door >1%)

Het meest genoemde positieve gevolg is 'luchtkwaliteit verbeterd' (12%).

10 | Heeft u positieve gevolgen ervaren? Zo ja, welke? (n=1.591; genoemd door >2%)

Toekomstige ontwikkelingen

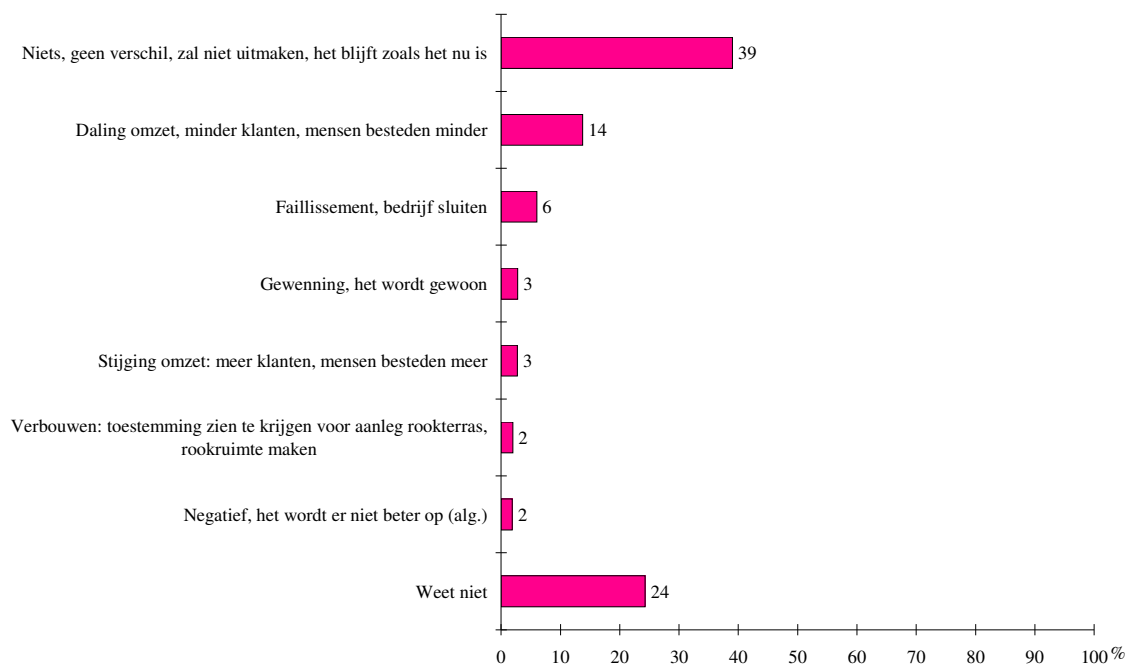
Slechts een klein deel van de horeca-eigenaren is van plan het komende jaar aanpassingen te doen in de gelegenheid: 7% zegt dat *zeker* te gaan doen en 10% wil dat *misschien* doen. Het merendeel (80%) heeft geen plannen voor aanpassingen.

Op de vraag welke toekomstige ontwikkelingen men in de eigen horecagelegenheid verwacht antwoordt 39% 'geen', gevolgd door 'daling omzet' (14%) en 'faillissement, bedrijf sluiten' (6%).

---

11 | Welke toekomstige ontwikkelingen in uw eigen horeca-gelegenheid verwacht u als gevolg van het rookverbod? (n=1.591)

Bron: TNS NIPO, 2009

3 Omzetverandering versus verkoopoppervlakte

3.1 Cafés

Het percentage cafés met een gedaalde omzet ligt lager dan vorig jaar (54% versus 62%).

De cafés met een oppervlakte tot en met 199m² rapporteren minder omzetzakkingen dan vorig jaar. De cafés met een oppervlakte groter dan 199m² rapporteren juist meer omzetzakkingen.

---

12 | Omzetontwikkeling en verkoopoppervlakte – cafés

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
n=	435 ⁸	500	5	7	34	40	190	77	121	132	61	86	19	27
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Gestegen	11	15	20	28	9	8	7	11	10	15	25	29	21	15
Gedaald	62	54	60	29	70	58	71	61	58	53	44	49	47	52
Gelijk gebleven	19	32	20	29	21	23	14	19	23	24	24	14	21	30
Weet niet	8	9	-	14	-	13	8	9	9	8	7	8	11	4

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

---

⁸ De categorie 'weet niet wat de oppervlakte is' is niet weergegeven, waardoor de afzonderlijke steekproef aantallen niet optellen tot het totaal

Het dalingspercentage van de omzet ligt over het algemeen hoger dan het stijgingspercentage. Hierbij is geen duidelijk verschil te zien tussen de grotere en kleinere cafés. De resultaten zijn vergelijkbaar met vorig jaar.

De cijfers zijn in 55% van de gevallen gebaseerd op een schatting en in 45% van de gevallen op accountantsgegevens (2008: 63% gebaseerd op een schatting en 37% op accountantsgegevens).

13 | Stijging en daling van de omzet de eerste zes maanden van dit jaar – cafés

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
<i>n</i> ⁹	49	75	1	2	3	3	13	20	12	20	15	25	4	4
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Stijging														
> 30%	4	7	-	-	-	-	8	15	9	5	-	4	-	-
20-30%	12	5	-	-	33	-	8	10	-	5	6	4	-	-
15-20%	10	13	-	51	35	-	8	-	17	20	7	20	-	-
10-15%	8	25	-	-	-	34	23	25	42	25	26	24	25	25
5-10%	40	27	100	49	33	33	46	30	24	20	7	24	75	50
0-5%	14	13	-	-	-	33	-	5	8	10	33	24	-	-
weet niet	12	9	-	-	-	-	8	15	-	15	20	-	-	25
<i>n</i> =	270	271	3	2	24	23	134	108	71	70	27	42	9	14
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Daling														
0-5%	8	10	-	-	4	4	7	9	9	14	15	10	11	7
5-10%	12	21	-	50	12	26	9	19	16	26	15	14	23	36
10-15%	17	15	-	50	17	4	16	20	23	9	15	10	-	22
15-20%	14	14	33	-	12	-	14	17	13	17	19	12	11	7
20-30%	20	12	-	-	12	22	23	12	15	10	19	7	33	14
> 30%	19	17	-	-	29	26	19	16	17	17	14	24	11	-
weet niet	10	12	67	-	12	17	10	7	8	7	4	24	11	14

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

⁹ let op: kleine n-en

De invoering van het rookverbod wordt in vergelijking tot vorig jaar veel minder vaak als oorzaak gezien van de omzetveranderingen (59% versus 78%). Wel lijken de kleinere cafés de invoering van het rookverbod nog wat vaker als oorzaak te zien dan de grotere cafés.

De economische omstandigheden worden vergeleken met vorig jaar veel vaker genoemd, door bijna alle oppervlakte eenheden.

14 | Percentage dat invoering rookverbod en economische omstandigheden ziet als oorzaak omzetverandering*

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
n=	319	346	4	4	27	26	147	128	83	90	42	67	13	18
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Invoering rookverbod	78	59	100	50	89	77	88	70	73	53	54	46	53	45
Economische omstandigheden	34	51	50	25	18	50	34	45	41	60	33	43	31	67

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

* let op: Deze vraag is in de huidige meting anders gesteld dan in de vorige meting

2008: 'Wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in uw omzet in oktober en november'.

2009: 'Wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in omzet in de eerste zes maanden van dit jaar?'

3.2 Restaurants

Het aantal restaurants dat een gedaalde omzet meldt ligt hoger dan vorig jaar (59% versus 43%).

Net als vorig jaar is er geen duidelijk verband te zien tussen de verkoopoppervlakte en de omzetverandering. Stijgingen en dalingen zijn in de gehele sector te zien.

---

15 | Omzetontwikkeling en verkoopoppervlakte – restaurants

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
n=	554	450	23	12	42	35	194	153	183	115	65	77	14	12
Gestegen	14	12	4	-	12	6	16	9	16	15	17	16	-	25
Gedaald	43	59	43	59	41	54	46	68	41	57	45	51	72	50
Gelijk gebleven	28	19	17	41	41	23	24	14	30	18	20	23	21	25
Weet niet	15	11	35	-	7	17	13	9	13	10	19	10	7	-

Basis: alle respondenten met een restaurant

Bron: TNS NIPO, 2009

Net als bij de cafés ligt het dalingspercentage hoger dan het stijgingspercentage (28% heeft een stijging van 15% of meer geregistreerd en 35% een daling van 15% of meer). Dit resultaat komt overeen met de resultaten van vorig jaar.

Ook in de mate van stijging en daling is geen verband te zien met de verkoopoppervlakte.

Deze resultaten zijn door 62% van de respondenten gebaseerd op een schatting en door 38% van de respondenten op basis van accountantsgegevens (2008: 61% schatting en 39% accountantsgegevens).

---

16 | *Stijging en daling van de omzet de eerste zes maanden van dit jaar*

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
n=	90	53	4	0	6	2	29	14	31	17	15	12	3	3
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Stijging														
> 30%	1	8	-	-	-	-	-	14	3	12	-	-	-	-
20-30%	14	11	-	-	-	-	14	14	23	6	13	17	-	-
15-20%	12	9	-	-	-	50	21	21	6	6	13	-	-	-
10-15%	21	17	25	-	34	-	17	14	23	12	27	34	-	-
5-10%	21	23	25	-	17	50	24	-	23	24	20	41	-	33
0-5%	18	17	25	-	50	-	7	22	19	29	13	-	66	33
weet niet	12	15	25	-	-	-	17	14	3	12	13	8	34	33
n=	212	265	6	7	18	19	81	104	68	66	24	39	6	6
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Daling														
0-5%	14	17	-	-	28	37	10	13	13	18	30	18	-	17
5-10%	24	22	17	14	22	16	25	23	24	20	21	23	50	50
10-15%	16	17	17	57	11	10	17	14	16	21	17	21	-	-
15-20%	13	14	-	15	11	11	11	17	17	18	4	13	17	-
20-30%	9	11	-	-	-	5	9	11	9	11	12	15	17	-
> 30%	12	10	33	-	11	5	14	13	11	8	8	8	17	-
weet niet	13	9	33	14	17	16	15	7	10	5	8	3	-	33

Basis: alle respondenten met een restaurant

Bron: TNS NIPO, 2009

De invoering van het rookverbod wordt veel minder vaak als reden genoemd voor de omzetveranderingen in vergelijking tot vorig jaar (22% versus 41%). De economische omstandigheden daarentegen worden veel vaker als reden gegeven dan vorig jaar (71% versus 51%).

Deze resultaten zijn binnen bijna alle verkoopoppervlaktes terug te vinden.

---

17 | Percentage dat invoering rookverbod en economische omstandigheden ziet als oorzaak omzetverandering*

	Totaal	Totaal	<34	<34	35-49	35-49	50-99	50-99	100-199	100-199	200-499	200-499	>500	>500
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
<i>n=</i>	319	318	11	7	22	21	121	118	105	83	40	51	10	9
Invoering rookverbod	41	22	27	28	41	9	40	21	40	22	42	31	60	12
Economische omstandigheden	51	71	37	43	32	86	52	75	56	70	45	67	80	67

Basis: alle respondenten met een restaurant

Bron: TNS NIPO, 2009

---

* let op: Deze vraag is in de huidige meting anders gesteld dan in de vorige meting

2008: 'Wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in uw omzet in oktober en november'.

2009: 'Wat zijn volgens u de oorzaken van deze verandering in omzet in de eerste zes maanden van dit jaar?'

4 Omzetverandering versus rookvoorziening

4.1 Totaal horeca

In onderstaande tabel is te zien dat in 2009 72% van alle horecagelegenheden een rookvoorziening heeft voor haar klanten en 28% niet.

Beide groepen ervaren vergelijkbare omzetveranderingen, wel zien we dat de horecagelegenheden zonder rookvoorziening minder vaak een omzetstijging ervaren dan de horecagelegenheden met rookvoorziening (11% versus 17%).

Wanneer we alleen naar de cafés, restaurants en discotheken kijken, dan zien we allereerst dat het aantal horecagelegenheden dat een rookgelegenheid heeft is gestegen ten opzichte van vorig jaar (van 61% naar 74%). Ook hier zien we dat de gelegenheden mét rookvoorziening vaker een omzetstijging ervaren dan de gelegenheden zonder (15% versus 10%). Vorig jaar was dat verschil minder groot (13% versus 12%).

18 | Omzetontwikkeling en wel/geen rookvoorziening - totaal

	Totaal nieuw	Ja (72%)	Nee (28%)
	09	09	09
<i>n=</i>	1591	1153	438
Gestegen	15	17	11
Gedaald	53	53	53
Gelijk gebleven	22	21	25
Weet niet	10	10	11

	Totaal 3 sectoren	Totaal 3 sectoren	Totaal 5 sectoren	Ja (61%)	Ja (74%)	Nee (39%)	Nee (26%)
	08	09	09	08	09	08	09
<i>n=</i>	1.020	970	1591	621	716	399	254
Gestegen	13	14	15	13	15	12	10
Gedaald	55	56	53	56	56	54	57
Gelijk gebleven	22	20	22	23	19	21	22
Weet niet	10	10	10	9	9	13	11

Basis: alle respondenten

Bron: TNS NIPO, 2009

Ondanks dat men de economische ontwikkelingen vaker dan vorig jaar als reden voor de omzetveranderingen noemt, wordt het rookverbod nog steeds als een belangrijke oorzaak gezien. Van de horecagelegenheden met rookvoorziening noemt 40% dit (spontaan) en van de horecagelegenheden zonder rookvoorziening is dit 30%. Wel is dit aandeel sterk gedaald ten opzichte van 2008: toen werd het rookverbod nog door 70% met rookvoorziening genoemd en door 60% zonder rookvoorziening.

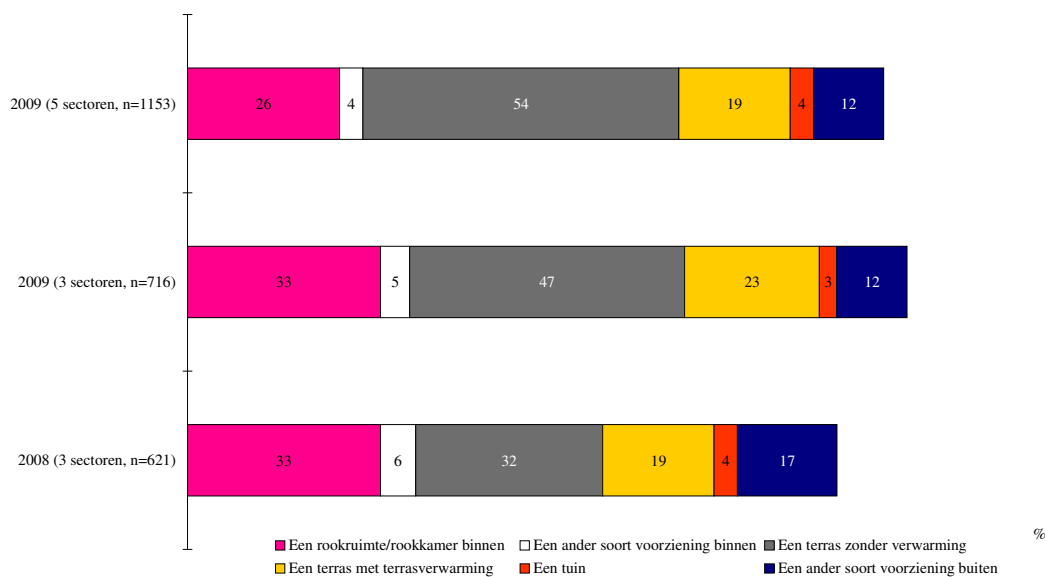
Wanneer horecagelegenheden een rookvoorziening hebben is dit meestal een terras zonder terrasverwarming (54%), ruim een kwart heeft een rookruimte/rookkamer binnen (26%) en 19% heeft een verwarmd terras.

Wanneer we naar de cafés, restaurants en discotheken gezamenlijk kijken, dan zien we dat deze gelegenheden vaker hun terras als rookruimte aanbieden dan vorig jaar (terras zonder terrasverwarming: 47% versus 32% en verwarmd terras: 23% versus 19%)

---

19 | Wat voor soort rookvoorziening heeft u?¹⁰

Basis: respondenten die een rookvoorziening hebben

Bron: TNS NIPO, 2009

---

¹⁰ Bij deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk, waardoor de percentages niet optellen tot 100%

4.2 Cafés

Vergeleken met vorig jaar ervaren minder cafés een omzetsdaling (62% versus 54%). Het aantal cafés met een rookvoorziening is gestegen van 72% naar 85%.

In onderstaande tabel is te zien dat in 2009 85% van alle cafés een rookvoorziening heeft voor haar klanten en 15% niet.

Het percentage dat omzetsstijgingen ervaart is bij cafés met rookvoorziening bijna gelijk aan dat bij cafés zonder rookvoorziening (15% versus 13%). Wel rapporteren cafés zonder rookvoorziening relatief weinig omzetsdalingen. Zij melden juist vaker dan gemiddeld dat hun omzet gelijk is gebleven de afgelopen zes maanden.

Bij de cafés lijkt er dus geen positief verband te zijn tussen het hebben van een rookvoorziening en de omzetveranderingen, zoals we dat wel zagen bij de horecagelegenheden in het algemeen (3.1). Daar rapporteerden horecagelegenheden zonder rookvoorziening minder vaak omzetsstijgingen.

---

20 | Omzetontwikkeling en wel/geen rookvoorziening – cafés

	Totaal	Ja (85 %)	Nee (15%)
	09	09	09
<i>n=</i>	500	423	77
Gestegen	15	15	13
Gedaald	54	55	48
Gelijk gebleven	21	20	29
Weet niet	9	9	10

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

	Totaal	Totaal	Ja (72%)	Ja (85 %)	Nee (28%)	Nee (15%)
	08	09	08	09	08	09
<i>n=</i>	435	500	314	423	121	77
Gestegen	11	15	11	15	13	13
Gedaald	62	54	61	55	63	48
Gelijk gebleven	19	21	20	20	15	29
Weet niet	8	9	8	9	9	10

4.2.1 Soort voorziening bij cafés

We zien geen duidelijk verband tussen het type rookvoorziening dat een café heeft en de omzetontwikkelingen. Dit blijkt uit de volgende tabel, waarin we nauwelijks significante verschillen zien. Het enige verschil is dat de cafés met een verwarmd terras vaker dan gemiddeld een omzetsijging registreren (22% versus 15%) en cafés met een ‘andere voorziening binnen’ juist minder vaak omzetsijgingen melden (4% versus 15%). In 2008 zagen we eveneens geen duidelijk verband tussen het type rookvoorziening en de omzetontwikkelingen.

21 | Omzetontwikkeling en soort rookvoorziening – cafés

	Totaal	Rook- ruimte/ rook- kamer binnen	Andere voor- ziening binnen	Tuin	Terras zonder ver- warming	Terras met ver- warming	Anders soort voor- ziening buiten	Geen voor- ziening
	09	09	09	09	09	09	09	09
n=	500	160	24	10	189	111	38	77
Gestegen	15	11	4	40	15	22	18	13
Gedaald	54	59	58	40	54	51	58	48
Gelijk gebleven	21	23	25	20	20	19	21	29
Weet niet	9	8	13	-	11	8	3	10

	Totaal		Rook- ruimte/ rook- kamer binnen		Andere voor- ziening binnen		Tuin		Terras zonder ver- warming		Terras met ver- warming		Anders soort voor- ziening buiten		Geen voor- ziening	
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
n=	435	500	125	160	22	24	6	10	89	189	62	111	47	38	121	77
Gestegen	11	15	8	11	18	4	-	40	8	15	20	22	11	18	13	13
Gedaald	62	54	63	59	59	58	33	40	64	54	54	51	68	58	63	48
Gelijk gebleven	19	21	21	23	23	25	35	20	16	20	21	19	19	21	15	29
Weet niet	8	9	8	8	-	13	33	-	12	11	5	8	2	3	9	10

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

4.3 Restaurants

Het aandeel restaurants met een rookvoorziening is gestegen in vergelijking met vorig jaar (61% versus 50%).

In onderstaande tabel is te zien dat in 2009 61% van alle restaurants een rookvoorziening heeft voor haar klanten en 39% niet. Het percentage dat omzetsijgingen ervaart is bij restaurants zonder rookvoorziening iets lager dan gemiddeld. (7% versus 12%). Verder zien we geen verschillen tussen beide groepen.

De restaurants ervaren - in tegenstelling tot de cafés - vaker dan vorig jaar een omzetsdaling (59% versus 43%). Zij melden minder vaak een onveranderde omzet (19% versus 28%).

---

22 | Omzetontwikkeling en wel/geen rookvoorziening – restaurants

---

	Totaal	Ja (61 %)	Nee (39%)
	09	09	09
<i>n=</i>	450	275	175
Gestegen	12	15	7
Gedaald	59	56	63
Gelijk gebleven	19	19	19
Weet niet	11	11	11

	Totaal	Totaal	Ja (50%)	Ja (61 %)	Nee (50%)	Nee (39%)
	08	09	08	09	08	09
<i>n=</i>	554	450	278	275	276	175
Gestegen	14	12	17	15	12	7
Gedaald	43	59	42	56	45	63
Gelijk gebleven	28	19	28	19	27	19
Weet niet	15	11	13	11	17	11

Basis: alle respondenten met een restaurant

Bron: TNS NIPO, 2009

4.3.1 Soort voorziening bij restaurants

Er lijkt geen duidelijk verband te zijn tussen het type rookvoorziening dat een restaurant heeft en de omzetontwikkelingen. Dit blijkt uit de volgende tabel, waarin we geen significante verschillen zien.

Vergeleken met vorig jaar rapporteren restaurants met een tuin, een terras zonder verwarming of geen voorziening vaker omzetsdalingen. Restaurants met een terras zonder verwarming en geen voorziening rapporteren minder vaak dan in 2008 een gelijk gebleven omzet.

23 | Omzetontwikkeling en soort rookvoorziening – restaurants

	Totaal	Rook- ruimte/ kamer binnen	Andere voor- ziening binnen	Tuin	Terras zonder ver- warming	Terras met ver- warming	Anders soort voor- ziening buiten	Geen voor- ziening
	09	09	09	09	09	09	09	09
<i>n=</i>	450	40	9	16	151	44	51	175
Gestegen	12	12	11	-	16	11	16	7
Gedaald	59	53	67	63	60	59	49	63
Gelijk gebleven	19	22	-	25	15	20	25	18
Weet niet	11	13	23	12	9	9	10	11

	Totaal		Rook- ruimte/ kamer binnen		Andere voor- ziening binnen		Tuin		Terras zonder ver- warming		Terras met ver- warming		Anders soort voor- ziening buiten		Geen voor- ziening	
	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
<i>n=</i>	554	450	35	40	10	9	25	16	119	151	45	44	64	51	276	175
Gestegen	14	12	8	12	10	11	28	-	18	16	15	11	19	16	12	7
Gedaald	43	59	68	53	40	67	28	63	33	60	56	59	44	49	45	63
Gelijk gebleven	28	19	20	22	31	-	36	25	33	15	20	20	25	25	27	18
Weet niet	15	11	3	13	20	23	8	12	16	9	9	9	13	10	17	11

Basis: alle respondenten met een restaurant

Bron: TNS NIPO, 2009

5 Omzetverandering versus aantal werknemers

5.1 Cafés

In onderstaande tabel zien we geen verband tussen de omzetverandering in een café en het aantal werknemers.

Cafés ervaren over het algemeen minder omzetzakkingen dan vorig jaar. Dit resultaat is met name terug te vinden onder de kleine en middelgrote cafés.

De cafés zonder werknemers hebben vaker te maken met een omzetsijging, maar dat geldt ook voor de cafés met 7-20 werknemers. Overigens hadden vorig jaar de cafés zonder werknemers juist minder vaak te maken met een omzetsijging.

De middelgrote cafés lijken minder onderhevig te zijn aan omzetveranderingen.

24 | Omzetonwikkeling en aantal werknemers - cafés

	totaal	totaal	geen	geen	1	1	2-3	2-3	4-6	4-6	7-20	7-20	>21	>21
<i>n</i> = ¹¹	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
	435	500	136	204	113	77	82	87	60	62	40	49	4	7
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Gestegen	11	15	6	11	13	16	11	16	20	14	15	33	-	-
Gedaald	62	54	68	61	61	53	68	55	56	42	42	47	51	57
Gelijk	19	21	16	21	22	25	12	20	19	29	30	10	25	43
gebleven														
Weet niet	8	9	10	8	4	6	9	9	5	14	13	10	24	-

Basis: alle respondenten met een café

Bron: TNS NIPO, 2009

¹¹ De categorie 'weet niet hoeveel werknemers er zijn' is niet weergegeven, waardoor de afzonderlijke steekproefaantallen niet optellen tot het totaal

5.2 Restaurants

Net als vorig jaar zien we dat een groot restaurant (meer dan 7 werknemers) vaker een omzetstijging ervaart dan een kleiner restaurant (1-3 werknemers) (21% versus 11%).

---

25 | Omzetontwikkeling en aantal werknemers - restaurants

---

	totaal	totaal	geen	geen	1	1	2-3	2-3	4-6	4-6	7-20	7-20	>21	>21
<i>n</i> = ⁶	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09	08	09
	554	450	55	70	108	54	135	123	82	107	48	77	3	3
Gestegen	14	12	13	3	6	11	14	11	22	12	27	21	-	-
Gedaald	43	59	51	69	47	54	46	59	40	60	29	57	33	-
Gelijk gebleven	28	19	25	17	26	22	26	15	24	21	29	17	67	3
Weet niet	15	11	11	11	20	13	14	14	14	7	15	5	-	-

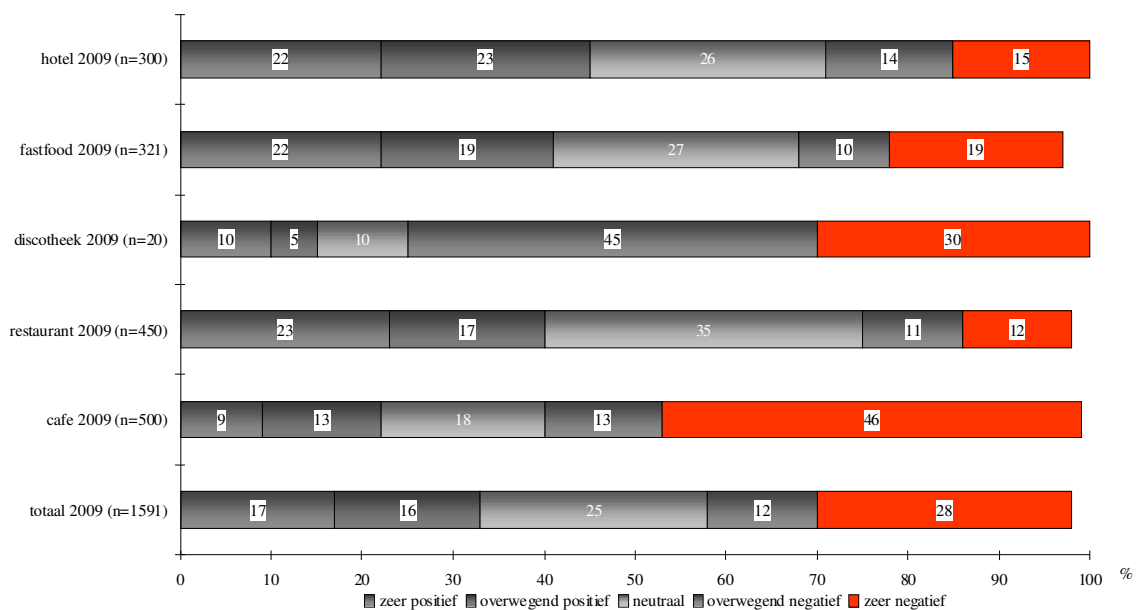
6 Houding ten aanzien van het rookverbod

De houding ten aanzien van het rookverbod is verdeeld, maar er zijn meer respondenten die een negatieve houding hebben (40%) dan een positieve houding (33%).

Van de cafés heeft bijna de helft een zeer negatieve houding (46%), wat afwijkt van het gemiddelde van de horecagelegenheden. De discotheeken zijn ook negatiever dan gemiddeld, daar is de groep ‘overwegend negatief’ veel groter dan bij de andere gelegenheden (45% versus 12%).

Onder de restaurants, fastfood ketens en de hotels zijn gemiddeld meer mensen positief en minder mensen negatief over het rookverbod dan in de andere horecagelegenheden.

26 | Wat is uw houding ten aanzien van het rookverbod? 2009

Bron: TNS NIPO, 2009

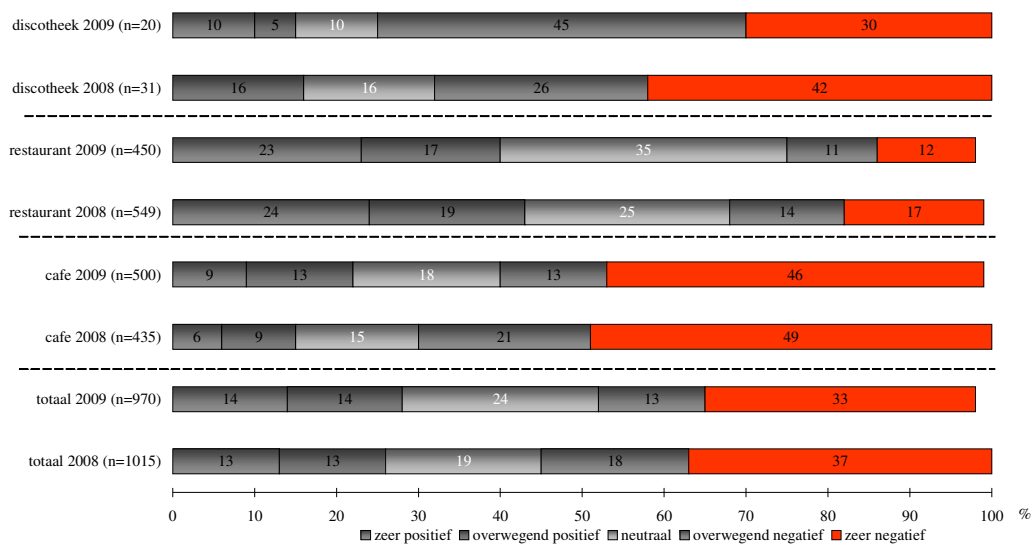
Wanneer we de houding van cafés, restaurants en discotheken vergelijken met vorig jaar, dan zien we dat het aandeel respondenten met een negatieve houding is gedaald van 55% naar 46%.

Net als vorig jaar zijn de cafés en discotheken negatiever over het rookverbod dan de restaurants: 59% van de cafés en 75% van de discotheken is negatief over het rookverbod, versus 23% van de restaurants.

---

27 | Wat is uw houding ten aanzien van het rookverbod? – vergelijking 2008-2009

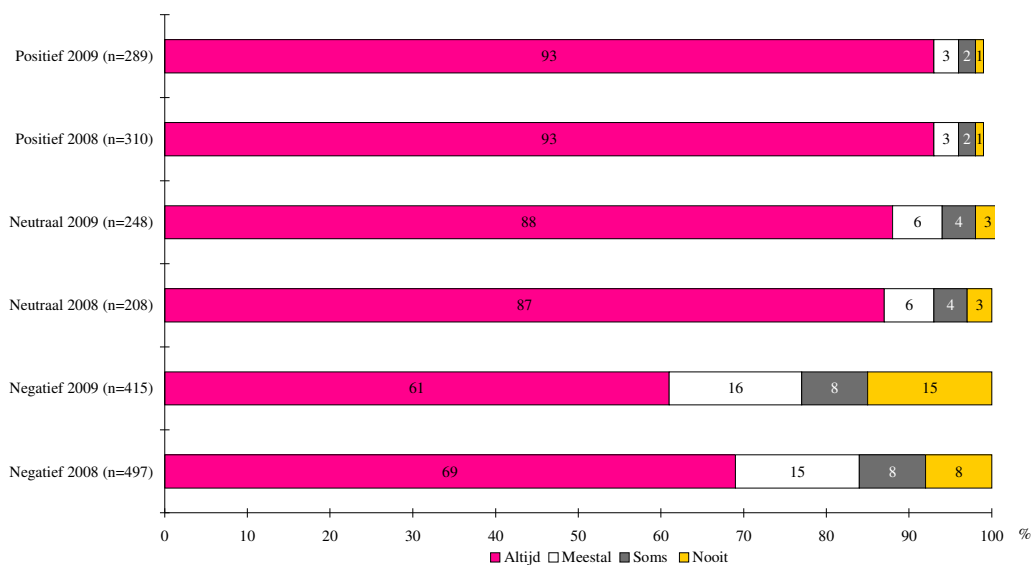
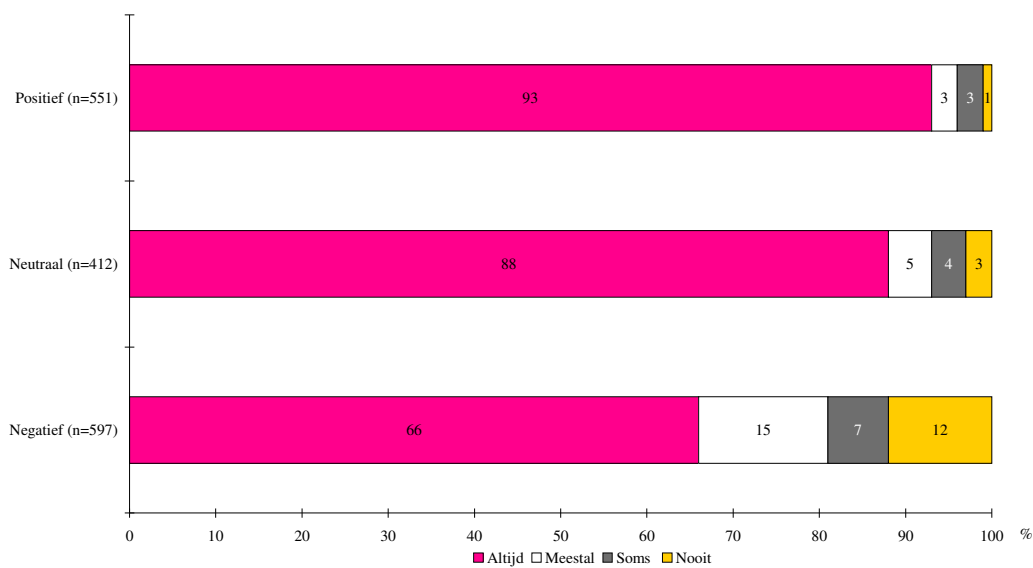
Bron: TNS NIPO, 2009

De houding ten aanzien van het rookverbod hangt samen met de handhaving ervan. Horecagelegenheden die positief zijn ten aanzien van het rookverbod, handhaven het verbod vaker *altijd* dan gelegenheden die er negatief tegenover staan (93% versus 66%).

Wanneer we alleen naar de cafés, restaurants en discotheken kijken dan zien we dat de resultaten vergelijkbaar zijn met vorig jaar: houding hangt samen met handhaving.

28 | Handhaving rookverbod hangt samen met houding

Bron: TNS NIPO, 2009

De houding ten aanzien van het rookverbod afgezet tegen het aantal werknemers dat een horecagelegenheid heeft, heeft een positieve samenhang. Hoe meer werknemers in dienst, hoe positiever de houding ten aanzien van het rookverbod.

Ook lijkt er een verband te zijn met de aanwezigheid van een rookvoorziening.

Gelegenheden met een rookvoorziening (met name cafés en restaurants) staan vaker 'overwegend negatief' en 'zeer negatief' tegenover het rookverbod dan gelegenheden zonder rookvoorziening.

Ook zien we een verband met de aanwezigheid van een rookvoorziening. Gelegenheden mét een rookvoorziening staan vaker negatief tegenover rookverbod dan de gelegenheden zonder rookvoorziening (44% versus 32% overwogen/zeer negatief).

Beide resultaten waren vorig jaar ook terug te zien. De samenhang tussen de positieve houding en het aantal werknemers en de samenhang tussen de positieve houding en het niet hebben van de rookvoorziening, lijken alles te maken te hebben met het type horecagelegenheid. Cafés (minder werknemers, meer rookvoorzieningen) zijn over het algemeen wat negatiever dan de andere horecagelegenheden.

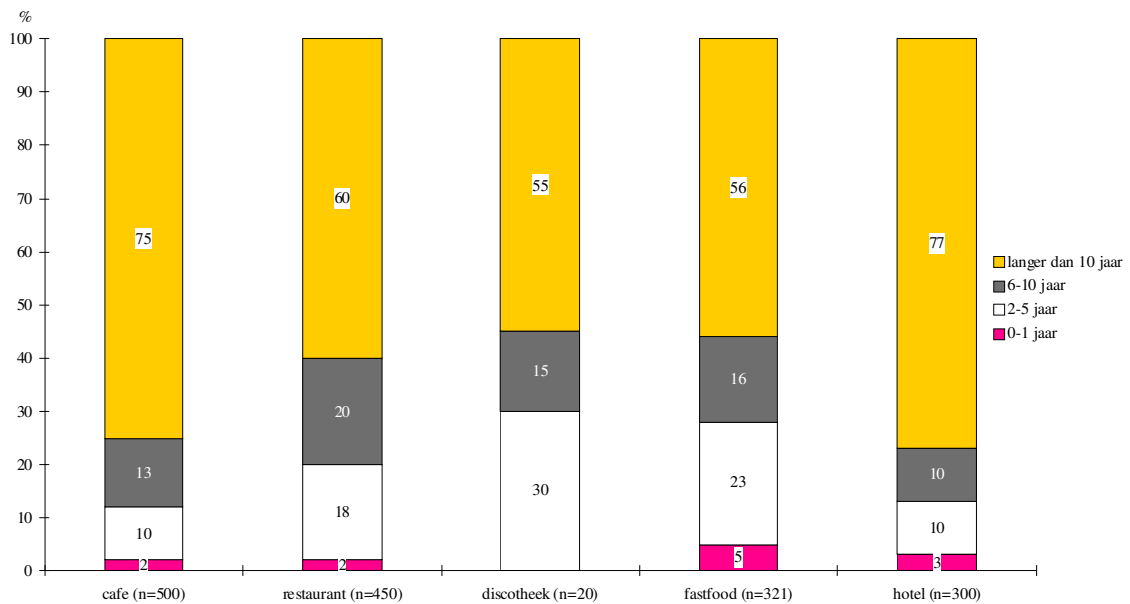
Een mogelijke verklaring voor dit verschil is dat de impact van het rookverbod in cafés groter is, omdat de doelgroep in cafés anders er altijd al meer gerookt werd in cafés dan in de andere horecagelegenheden.

Het rookgedrag van de ondernemer zelf blijkt ook invloed te hebben. Wanneer ondernemers zelf roken, dan is meer dan de helft overwegend tot zeer negatief ten aanzien van het rookverbod (55%). Van de niet-rokers is slechts 25% overwegend tot zeer negatief.

7 Achtergrondkenmerken

Tot slot zijn er enkele achtergrondvragen gesteld. In de volgende grafieken is te zien hoe lang de horecagelegenheden bestaan, op welke locatie ze gevestigd zijn en of de respondent zelf rookt.

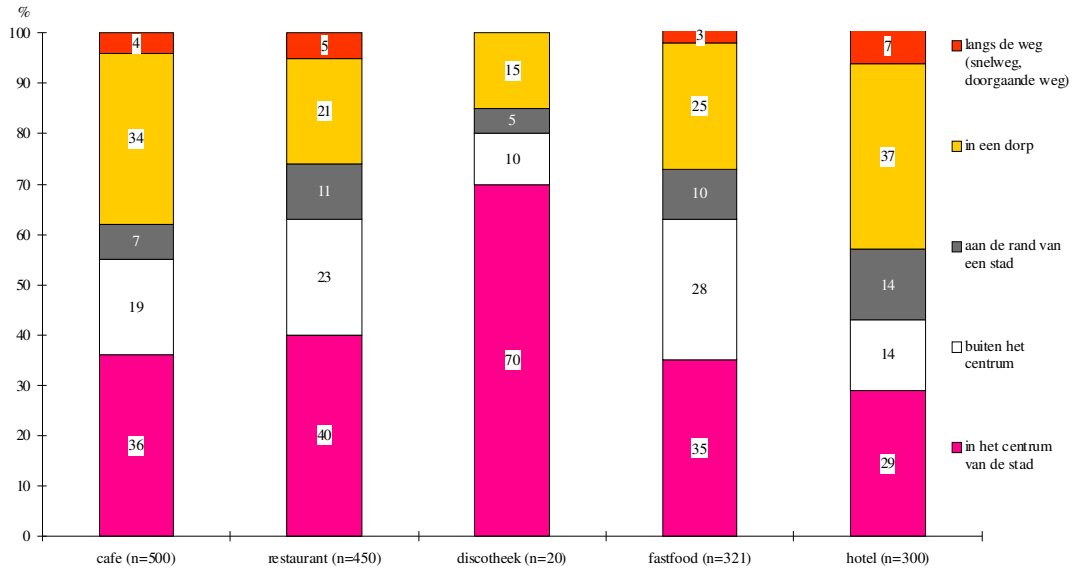
29 | Hoe lang bestaat uw gelegenheid?

Basis: alle respondenten

Bron: TNS NIPO, 2009

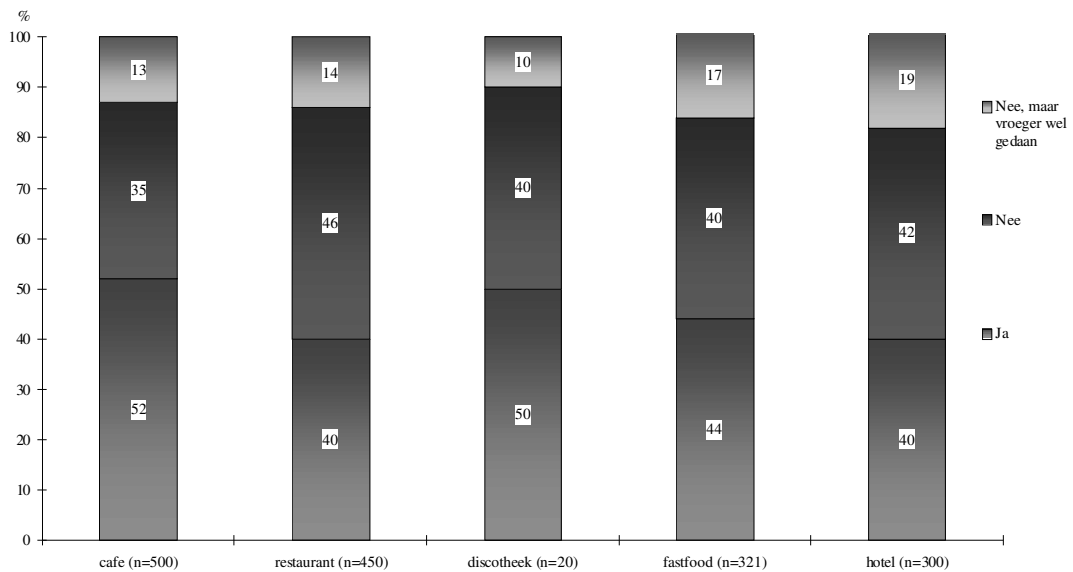
30 | Waar bevindt uw gelegenheid zich?

Basis: alle respondenten

Bron: TNS NIPO, 2009

31 | Rookt u zelf?

Basis: alle respondenten

Bron: TNS NIPO, 2009

8 Non-respons

Aan de horecagelegenheden die niet mee wilden werken, is gevraagd of zij toch nog twee vragen wilden beantwoorden. De twee vragen gingen over de ervaren omzetverandering en over de verkoopoppervlakte van de gelegenheid.

De volgende tabel laat zien dat op het totaalniveau het aantal gelegenheden in de non-respons minder vaak aangeeft dat de omzet gedaald is. Daarentegen is het aantal gelegenheden dat het antwoord niet weet groter in de non-respons (deze resultaten zijn vergelijkbaar met vorig jaar). Wellicht verklaart dit hogere percentage 'weet niet' (deels) het verschil tussen de percentages 'gedaald'. Het zou kunnen dat de bereidheid tot medewerking groter is bij bedrijven met omzetzakkingen, omdat zij graag hun verhaal willen doen. Echter, het is moeilijk vast te stellen of er echt een verschil in omzetontwikkeling is tussen beide groepen, of dat de antwoorden van de non-respons anders uitvallen door de lagere bereidheid om mee te werken.

32 | Omzetontwikkeling respons versus non-respons - totaal

Omzet	Totaal respondenten	Totaal non-respons	Bij elkaar
	2009	2009	2009
<i>n</i> =	1.591	528	2.119
	%	%	%
Gestegen	15	12	14
Gedaald	53	40	50
Gelijk gebleven	22	26	23
Weet niet	10	23	13

De volgende tabel toont de respons afgezet tegen de non-respons per soort gelegenheid. Bij de zowel de cafés, restaurants, fastfoodketens en hotels wordt in het non-respons onderzoek significant minder vaak geantwoord dat de omzet gedaald is.

33 | Omzetontwikkeling respons versus non-respons – per sector

Omzet	Cafés		Restaurants		Discotheken		Fastfood		Hotels	
	Non-respons	Respons	Non-respons	Respons	Non-respons	Respons	Non-respons	Respons	Non-respons	Respons
<i>n</i> =	209	500	128	450	2	20	112	321	77	300
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Gestegen	11	15	10	12	-	10	16	18	9	16
Gedaald	42	54	45	59	50	85	30	43	39	55
Gelijk gebleven	24	21	27	19	-	-	29	28	27	20
Weet niet	22	9	19	11	50	5	26	11	25	9

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Methode van onderzoek

De horecaondernemers zijn ondervraagd met behulp van CATI (Computer Assisted Telephonic Interviewing).

Steekproef

In totaal zijn 1.591 horecagelegenheden onderzocht. Aan het non-responsonderzoek hebben 528 gelegenheden meegewerkt.

Soort gelegenheid	Steekproefomvang	
	<i>december 2008</i>	<i>juli 2009</i>
Cafés	435	500
Restaurants	554	450
Discotheken/dancing	31	20
Hotels	-	300
Fastfoodbedrijven	-	321
Totaal	1.020	1.591
Non-responsonderzoek	373	528

Respons

In totaal zijn 3.439 horecaondernemers benaderd, waarvan 1.591 hebben meegewerkt. Daarmee komt de respons op 46%. Van de horecaondernemers die niet meewerkten hebben er 528 (15% van het totaal) alsnog meegedaan aan het non-responsonderzoek.

Respons	december 2008	juli 2009
Respons	45%	46%
Non respons onderzoek	16%	15%

Betrouwbaarheid.

TNS NIPO hanteert een betrouwbaarheidsniveau van 95%. Dat wil zeggen dat de resultaten in ten minste negentien van de twintig gevallen geldig zijn.

Weging

De data zijn naar branche gewogen naar de werkelijke populatie.

	Ongewogen		Gewogen	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Cafébar, nachtclub	385	24	500	31
Discotheek, dancing	20	1	15	1
Café-restaurant	115	7	146	9
Restaurant	353	22	305	19
Petit-restaurant, Bistro, Pizzeria	74	5	63	4
Wegrestaurant	6	0	5	0
Poffertjeszaak, Pannenkoekhuis, Crêperie	17	1	15	1
Fastfood totaal	321	20	430	27
Hotel totaal	300	19	112	7
Totaal	1591	100	1591	100

Veldwerkperiode

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van 30 juni tot en met 13 juli 2009.

	2008	2009
Veldwerkperiode	3-10 december	30 juni - 13 juli